

מבט על, גיליון 756, 20 באוקטובר 2015

המצב האסטרטגי בירושלים מחייב שינוי מדיניות

אודי דקל

בהתפרצות הטרור של השבועות האחרונים, ירושלים היא זו שעומדת במרכז הגם שטווח האירועים התרחב לכל הגדה המערבית ובשטחה אירעו תקריות ירי, דקירה, יידוי אבנים והשלכת בקבוקי תבערה. ההסלמה התפשטה גם לגבול רצועת עזה, שם מאות תושבי הרצועה חוזרים ומנסים לפרוץ את הגדר הביטחונית ולחדור לישראל. אפיון האירועים מראה, כי המוטיבציה לכלל פעולות הטרור היא משולבת – דתית, לאומית, פוליטית וחברתית.

הייחודיות של ההתפרצות היא בכך, שהכוח המניע אותה הוא הצעירים הפלסטיניים תושבי מזרח ירושלים, המפגינים נכונות למעשי הקרבה תוך נכונות לעמוד אל מול כוחות הצבא והמשטרה הישראליים. רובם חסרי פחד, שכן לא חוו את האנתפאדה השנייה. הגורם שהצית את הלהבות הוא המאבק על אל-אקצא – המסגד וסביבתו, בהשראת הסתה, בעיקרה שקרית, הטוענת, כי ישראל מפרה את הסטטוס-קוו באתר וקובעת באופן מצטבר עובדות חדשות בשטח, במטרה להקים את בית המקדש על חורבות המסגד. ההסתה מתבססת על פעילות, מופגנת במרחב סביב המסגד, של גורמים פרובוקטיביים ישראלים, המקיימים במקום בהסתה פעילות דתית. האירועים בהר הבית הוציאו את השד הדתי מהבקבוק והשתלבו בגל הסתה, הכולל קמפיינים נרחבים ברשתות החברתיות מבית היוצר של התנועה האסלאמית – הפלג הצפוני בישראל ושלוחותיה ברשות הפלסטינית, בכללם ארגון פתח. אלה גורסים, כי ישראל תחיל על הר הבית את הסידורים הקיימים במערת המכפלה בחברון, המקצים זמני תפילה נפרדים ליהודים ולמוסלמים. במקביל, הקמפיינים הקוראים לדקירת ישראלים מופצים על ידי חמאס בעזה.

המצע הנוח להסתה הצעירים במזרח ירושלים ולהניעם לקחת חלק במסע הטרור, הוא תסכול מתמשך, חוסר תקווה וייאוש, וכן התודעה הרווחת בקרבם, כי כל הדרכים חסומות בפניהם. יצוין, כי למעלה מ-30 אחוזים מהצעירים תושבי מזרח ירושלים נושרים מבתי הספר בשל מחסור בכיתות, חלקם עובדים בעבודות שירותים וחלקם האחר מחוסר מעש (בשנתיים האחרונות חלה ירידה של כ-20 אחוזים ברמת התעסוקה של ערביי מזרח ירושלים). כל אלו מזינים בקרבם תחושה, כי אין להם מה להפסיד ומעודדים רדיקליזציה דתית ולאומית. החומרים המופצים ברשתות החברתיות, בכללם הקמפיינים של 'המדינה האסלאמית', מלבים תחושות אלה. בשלב זה ניכר, כי הצעירים מרגישים כמנצחים – הם היוזמים והגורמים לחרדה ולפחד בציבור הישראלי – תחושות המשפיעות לרעה גם על פעילות המסחר בישראל. להבנת הגורמים המעורבים, האלימות משתלמת: בעטיה נרשמה הפחתה משמעותית בעליית ישראלים להר הבית ועל רקע זה נשמעו הכרזות של ממשלת ישראל, כי אין בכוונתה לשנות את הסטטוס-קוו במקום.

ישראל מפעילה שורת מאמצים לייצוב ולהרגעת המצב, המתבטאת בפריסה נרחבת של יחידות משטרה, משמר הגבול וצבא בירושלים, בפיקוח מודיעיני ופיזי על היציאה מהשכונות הערביות של מזרח העיר, בשינוי הוראות הפתיחה באש נגד תוקפים בסכין או באבנים, ובצעדי ענישה – הריסת בתים של טרוריסטים והחרמת תעודות זהות כחולות, המעניקות להם חופש תנועה. אולם, אמצעים אלו לא הפחיתו את המוטיבציה של אותם צעירים ואף יצרו תחושה של ענישה רחבה בקרב האוכלוסייה הערבית הלא-מעורבת (כ-50 אחוזים מהמשתתפים במעגל העבודה מקרב תושבי מזרח ירושלים עובדים במערב העיר או בישראל). עוד הסתבר, כי לישראל מנופי השפעה מוגבלים מאד על צעירי מזרח ירושלים. בקרב הערבים בעיר לא קיימת הנהגה משפיעה ברמה הפוליטית – הלאומית, המקומית והחברתית, וכן ברמות המשפחתית והחינוכית. ניתן לייחס זאת, בין היתר, לכך שישראל וגם הרשות הפלסטינית נטרלו לאורך השנים את מרבית שכבות ההנהגה בשכונות הערביות של מזרח העיר ולא אפשרו צמיחה של מנהיגות מקומית חזקה.

האירועים בירושלים הפריכו שלוש הנחות יסוד, שלאורך פעלה עד כה ממשלת ישראל. הראשונה גרסה, כי ניתן לשמר את הסטטוס-קוו, לא רק בהר הבית אלא במצבה האסטרטגי האזורי של ישראל לאורך זמן, וכי לכל חלופה אחרת תהיינה השלכות שליליות יותר מאשר אלה הגלומות במצב הנוכחי. הסתבר שוב, כמו בקיץ 2014 בעימות 'צוק איתן' ובריבוי התקריות האלימות בירושלים, כי לא ניתן לשמר את הסטטוס-קוו ומצבה המדיני-ביטחוני של ישראל מורע בהדרגה. ההנחה השנייה, כמשלימה לראשונה, גרסה שניתן לבדד את ישראל מהשפעות התהפוכות בעולם הערבי, ובעיקר מהתחזקות הרדיקליזם בהשפעת 'המדינה האסלאמית' וארגונים אחרים סלפים-ג'יהאדיים. לא ניתן היום להתעלם מהזליגה של הרעיונות וההגיונות הרדיקליים גם לזירה הפלסטינית ומהנטייה הגוברת בקרב גורמים פלסטיניים לדבוק בתפיסות עולם דתיות. ההנחה השלישית, שהינה פוליטית במהותה, קבעה בהכרזות ולא במעשים, כי ירושלים מאוחדת

בגבולותיה הרחבים וכך תישאר. אלו שממשיכים לטעון זאת מנותקים מהנעשה בפועל במזרח ירושלים, בעיקר בשכונות ובכפרים שצורפו למזרח העיר – שם שוררת הזנחה בת 48 שנים בכל התחומים. אין כמעט כניסה של ישראלים לאזורים אלה ובימים האחרונים ישראל הציבה חסימות ונקודות פיקוח למניעת מעבר חופשי של תושבי מזרח ירושלים למערבה ושוקלת להקים חומות הגנה בין בתי שכונות יהודיות ושכונות ערביות.

כדי להתמודד עם המצב, נוסף על מגוון ההצעות בנדון שעלו לאחרונה, אנו מבקשים להציג ארבעה צעדי עיצוב נדרשים, שלושה לטווח הזמן המידי ואחד לטווח הזמן הארוך יותר.

א. **הגשת הצעה ישראלית להקמת וועדת תיאום לגדרה ולבחינת הסטטוס-קוו בהר הבית**, בהשתתפות

ישראל, ירדן, ארצות הברית ונציגי האוכלוסייה הפלסטינית בירושלים. אף אפשר ליזום הזמנה של מדינות ערב, כמו ערב הסעודית, מצרים ומרוקו, כנוכחות (לא חברות) בוועדה זו. בשונה מההצעה הצרפתית, אין הכוונה לבנאם את הסכסוך ולהציב בהר הבית כוח משקיפים בינלאומי, שיפקח על הנעשה במקום. הזמנת מדינות ערביות מובילות כנוכחות בוועדה יכולה להתבסס על מרחב אינטרסים משותף לישראל עם חלקן, לאור האתגרים המשותפים במזרח התיכון וגם הצורך להתניע מחדש תהליך מדיני בין ישראל לפלסטינים. צעד ראשון זה יוכל להוות תשתית להרחבת שיתוף הפעולה לתחומים נוספים.

ב. **צעדים כלכליים**: השפעה שלילית חמורה של האירועים האחרונים עלולה להיווצר בשל ירידה במספר

הקונים ובהיקף המכירות עקב הפגיעה בתחושת הביטחון האישי. זו עלולה לגרום בעיקר פגיעה בעסקים קטנים, ולפיכך יש לבחון צעדי מדיניות זמניים, המשלבים הקלות לעסקים (הפחתת ארנונה, הקלות מס), בעיקר בירושלים, שבה חלה ירידה בפעילות המסחרית, וזאת לצד קידום מבצעי מכירות לעידוד פעילות צרכנים. במקביל, חיוני לקדם מיזמי הכשרה ותעסוקה לאוכלוסייה הצעירה המובטלת במזרח ירושלים, ולכוון משכילים ערביים למקומות עבודה הולמים.

ג. **שילוב הנהגת ערביי ישראל בחשיבה ובקבלת ההחלטות**: מנהיגי הציבור הערבי בישראל מגלים עד כה

אחריות ומונועם התלקחות חמורה יותר. נדרש להגביר ולהאיץ את השיח אתם, להיווצץ בהם ולבצע צעדים מתואמים עמם להרגעת המצב. נדרש, כי ראש הממשלה או שר הפנים יקיימו שיח שוטף עם מנהיגים ערבים וראשי רשויות ערביות בישראל. כמו כן, מומלץ לכוון ערוצי שיח בין רבנים לשייחים מוסלמים, לשם הרגעת המוטיב הדתי באירועים.

ד. **לטווח הזמן הארוך יותר - מיסוד רשות מוניציפאלית נפרדת לשכונות ולכפרים הערביים של מזרח**

ירושלים, שצורפו למזרח ירושלים הירדנית עם הרחבת התחום המוניציפאלי של ירושלים ב-67', (לא כולל את העיר העתיקה ומזרח ירושלים הירדנית וכולל את השכונות שמחוץ לגדר הביטחונית). ניתן לקרוא לרשות זו 'מטרופולין מזרח ירושלים' ולעודד בה ניהול עצמי ובחירה של התושבים. הרשות החדשה תהא כפופה למשרד הפנים ותזכה לתקציבים הנדרשים, לשם פיתוחה ולהגדלת רווחת התושבים. (קרוב ל-40 אחוזים מתושבי ירושלים כיום הם ערביי מזרח העיר, כשהתקציב המופנה לשכונות אלו מוערך בכ-15 אחוזים בלבד מתקציב העירייה). כינון רשות 'מטרופולין מזרח ירושלים', שתתפקד באפקטיביות ותשפר את תנאי החיים של האוכלוסייה הערבית, תשרת את האינטרסים הישראלים בין אם המצב המדיני הנוכחי ימשך לאורך זמן ובין אם יכונן הסדר מדיני על בסיס שתי מדינות ושתי בירות במרחב ירושלים. כשלב מקדים ניתן לעודד הקמה וחיזוק של מנהלות קהילתיות בשכונות במזרח ירושלים, שיתפקדו בניהול עצמי של התושבים, למנות תושבים לתפקידים ציבוריים ולהפנות תקציבי סיוע ותמיכה ליוזמות של פעילים מקומיים, וכך לאפשר צמיחה של מנהיגות מקומית בשכונות ובכפרים. מנהיגות מקומית זו, שתצמח מהשטח ולא 'תונחת' מלמעלה, עשויה לקחת בהדרגה אחריות לצרכי התושבים – תשתיות, חינוך, חברה, כלכלה, מרכזי הכשרה ותעסוקה, תרבות ועוד. זו המנהיגות שחסרה כיום בשטח, ושביכולתה לרסן את הצעירים ולמנוע את ההסלמה באירועים האלימים, שממנה סובלים כל הצדדים. לישראל אין מה להפסיד מקידום הרעיון, שכן התנגדות לו וטרפודו על ידי ההנהגה הפלסטינית תוכיח שוב, כי היא מסכלת כל הזדמנות מעשית לשיפור המצב במערכת היחסים המורכבת שבין ישראל לפלסטינים.

גם אם נכוונות התחזיות שלפיהן הסערה תשכך בזמן הקרוב, ובלי תלות במכלול היחסים בין ישראל לפלסטינים, עדיין נכון לקדם צעדים אלו בכל דרך, כדי להעלות סיכוי למנוע את ההתפרצות הבאה בבירה ואת השפעתה השלילית על כל רחבי המדינה.